

โลกาภิวัตน์ในเมืองมรดกโลก : กรณีเมืองหลวงพระบาง

รศ.ดร.สุภชัย สิงห์ยะบุศย์¹

หลวงพระบางเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งดำรงและดำเนินสืบทอดมาร่วม 13 ศตวรรษ นับตั้งแต่ขุนลอปฐมกษัตริย์ได้สถาปนาราชอาณาจักรลาวล้านช้าง เมื่อประมาณ พ.ศ.1293 เป็นต้นมา ด้วยการช่วงชิงเมืองซึ่งที่มีพื้นที่อันเหมาะสมต่อชัยภูมิการสร้างบ้านแปงเมืองจากพวกข่ากันฮาง และตั้งชื่อบ้านนามเมืองเป็นทางการว่า “ศรีสัตนาคนหุตอุมมะราชธานี”² โดยใช้ควบคู่กับนามเมืองซำและเชียงคองเชียงทอง จนมาได้นามเรียกขาน “หลวงพระบาง” ในรัชสมัยพระเจ้าวิบูลราช หลังจากพระองค์ได้อัญเชิญพระบางสู่ “ศรีสัตนาคนหุตอุมมะราชธานี” นามจึงถูกเรียกขานเป็น “ศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง”³

ในทางกายภาพ “ศรีสัตนาคนหุตอุมมะราชธานี” ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่เป็นบริเวณพื้นราบแอ่งเขา ที่เกิดจากการบรรจบกันระหว่างสายน้ำคานกับแม่น้ำโขง หรือบริเวณ “สบคาน” ด้วยเหตุนี้ผังเมืองหลวงพระบางจึงมิได้มีรูปร่างสี่เหลี่ยม รูปกลม หรือรูปร่างแน่ชัดอย่างเมืองโบราณที่เคยยิ่งใหญ่อื่นๆ ในอุษาคเนย์ หากแต่หลวงพระบางกลับมีผังเมืองทอดยาวไปตามชายฝั่งลำน้ำโขง จากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แล้วอ้อมวงลงมาทางทิศตะวันออก โดยมีสายน้ำคาน แม่น้ำโขงและแนวภูเขาที่โอบล้อมทุกด้านเป็นกำแพงเมืองธรรมชาติ และมีภูเขาสูงเล็กเสมือนเข็มหมุดผุดขึ้น ณ ใจกลางเมือง

ผู้นำและชาวเมืองเชียงคองเชียงทอง (นามเดิมของหลวงพระบาง) ในอดีตได้ผสมผสานความหมายระหว่างลักษณะภูมิประเทศของเมืองและความเชื่อ ตั้งเป็นมงคลนามแก่เมืองหลวงของอาณาจักรว่า “ศรีสัตนาคนหุตอุมมะราชธานี” ซึ่งเป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์นาค สืบเนื่องมาจากความเชื่อดั้งเดิมที่บันทึกไว้ในตำนานกำเนิดแม่น้ำโขงว่าแม่น้ำสายนี้เกิดจากผลงานการขุดควักของนาคใหญ่ผู้มีนามว่า พระยาศรีสัต-นาค กอปรกับภูมิลักษณะของภูมิประเทศบริเวณ

ชุมชนเชียงคองเชียงทองก็มีลักษณะเค้ารูปของพญานาค โดยตีความ “งอนหมื่นหลวงเท่าสบโขงเป็นหางพญานาค สบคานน้ำของกำเฉียงเหนือเป็นหัวนาค” นอกจากการเรียกนามอิงกับพญานาคแล้ว ชาวเชียงคองเชียงทองยังได้ประกอบพิธีการบูชาพญานาคและเคารพน้ำโขงด้วยการทำพิธีไหลเรือไฟในเดือน 11 เป็นประจำทุกปี ตราบจนปัจจุบัน ส่วนคำว่า “ล้านช้าง” และ “ร่มขาว” ที่ปรากฏในชื่อเต็มของอาณาจักรลาวแห่งนี้ มีที่มาจากการเป็นสัญลักษณ์ที่เดิมเป็นมงคลนามให้กับ “ศรีสัตนาคนหุตอุมมะราชธานี” ครั้งเมื่อเชียงคองเชียงทองรับพุทธศาสนาไว้อย่างเต็มตัวแล้ว ด้วยนอกจากดินแดนแถบนี้จะมีช้างป่าที่ส่วนหนึ่งถูกจับมาเป็นช้างศึกและช้างงานจำนวนมากมาแล้ว ช้างเผือกกับร่มขาวหรือเสวตฉัตร ยังเป็นมงคลสัญลักษณ์แห่งอำนาจและบารมีของกษัตริย์เจกองค์การยึดถือของพุทธอาณาจักรเพื่อนบ้าน เช่น อุรุทยา ล้านนาและพม่า⁴

หากพิจารณาในเชิงอัตลักษณ์จะพบว่า “ความเป็นหลวงพระบาง” ที่กำเนิด ดำรงอยู่และดำเนินมา เกิดจากการประสานสัมพันธ์ระหว่างลักษณะเฉพาะตัวของภูมิทัศน์อำนาจทางการเมืองการปกครองอาณาจักร และระบบกษัตริย์ราชที่ผูกพันอำนาจกับระบบความเชื่อถือศรัทธาอันประกอบด้วยพุทธศาสนา ผีหลวงและพราหมณ์วิถี กล่าวคือ ระบบกษัตริย์ที่ปักศูนย์อำนาจอยู่ ณ หลวงพระบาง มีส่วนสำคัญทำให้หลวงพระบางได้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภูมิภาค⁵ เป็นที่ประชุมของนักปราชญ์ราชบัณฑิตสาขาวิทยาการต่างๆ มีนักการทหาร ช่างศิลปกรรมสาขาเครื่องโลหะ เครื่องถักทอ เครื่องไม้ คุริยางคศิลป์ และนาฏศิลป์กรรม รวมไปถึงความวิจิตรแห่งอาหารการกิน

ในด้านพุทธศาสนา นับตั้งแต่พระเจ้าฟ้างุ้มโปรดให้พระมหาปีสมันต์จากกัมพูชานำพุทธศาสนาเข้ามาสถาปนา ณ เมืองเชียงทอง เจ้ามหาชีวิตทุกพระองค์ของหลวงพระบางต่างล้วนเสกสร้างพุทธศาสนาทั้งด้านศาสนวัตถุ เผยแพร่

¹ อาจารย์คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² สีลา วีระวงษ์ ประวัติศาสตร์ลาว กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2540

³ เสรี ดันศรีสวัสดิ์ สืบสายดีหลวงพระบาง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว, 2544 หน้า 19 จิระนันท์ พิตรปรีชา

“ศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง” ใน หลวงพระบางหัวใจของล้านช้าง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภัทรธร, 2544 หน้า 27

⁴ จิระนันท์ พิตรปรีชา “ศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง” ใน หลวงพระบางหัวใจของล้านช้าง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภัทรธร, 2544 หน้า 27

⁵ โยชุกี มาชูฮาร่า ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2546

พุทธธรรมคำสอนและดำเนินพุทธศาสนาเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับราชพิธีเสมอมาดังวัดที่ปรากฏในเขตเมืองเก่า(เขตอนุรักษของสำนักงานมรดกโลกปัจจุบัน) ขนาดประมาณ 2 ตารางกิโลเมตรเศษ มีวัดที่มีภิกษุสงฆ์ดำรงพุทธวัตรถึง 54 วัดในปัจจุบัน⁶ วัดสำคัญที่รู้จักกันดี เช่น วัดเชิงทอง วันวิรุณราช วัดธาตุ วัดกุลี วัดแสนสุขาราม ฯลฯ และสำหรับในส่วนของผีหลวง (บางทีก็เรียกว่าผีเทวดาหลวง) ของชาวหลวงพระบางคือ “ปู่เยอย่าเยอ” ซึ่งเป็น “ตัวละคร” ที่มีบทบาทสำคัญต่อประเพณีพิธีกรรมหลวงของชาวหลวงพระบาง ปู่เยอย่าเยอจะถูกนำเอาหุ่นสัญลักษณ์มาร่วมประกอบพิธีในประเพณีบุญปีใหม่พร้อมกับความเชื่อแบบพราหมณ์วิถีคือเรื่องราวเกี่ยวกับศัรณะท่านกบิลพรหมที่ถูกตัดเศียรจากการทำพินันปัญญากับธรรมบาลกุมาร นอกจากนี้ยังมีส่วนประกอบอื่นๆ ที่ถือเป็น “ตัวบทย่อย” ในบริบทใหญ่ที่ทำให้เกิด “ความเป็นหลวงพระบาง” อีกหลากหลายตัวบท

ผานกแอ่น “ผา” ที่ถูกนิยามด้านการช่วงชิงความเป็น “นาย” และ “ข้อยข้า” ระหว่างไทลาวกับบอสโตรเอเชียติก

ภาพงานบุญปีใหม่ของหลวงพระบาง

ประเด็นสำคัญอยู่ที่ “ตัวบท” ที่หลากหลายดังกล่าว ได้ถูกชาวหลวงพระบาง “ประดิษฐ์สร้าง” ทั้งด้วยการปรับปรนจากตัวบทที่ใช้ร่วมในพื้นที่อื่น และตัวบทที่ถูกเสกสร้างเฉพาะพื้นที่หลวงพระบาง อาทิ กรณียปู่เยอย่าเยอและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น ถ้ำตึง ลำน้ำคาน บริเวณผาบังที่อยู่ของนาคนหนึ่งนาม “อ้ายคำหล้า” ธาตุหลักเมืองบนจอมกุลี ฯลฯ ตัวบทเหล่านี้ ต่างล้วนส่งผลย้อนกลับเพื่อเสกสร้างชาวหลวงพระบางให้มีอัตลักษณ์เฉพาะตน ตามกาลและเทศะต่างๆ อันหลากหลายในแต่ละวงรอบปีเสมอมา

ความหลากหลายและรุ่มรวยด้านลีลาวัฒนธรรมของชาวหลวงพระบาง อันเกิดจากการสืบสร้างและประสานความหมาย ระหว่างภูมิทัศน์และกิจกรรมชีวิตสังคม พร้อมกับการแสดงออกในกิจกรรมทางประเพณีพิธีกรรมตามฮีต 12 คอง 14 ไม่ต่างไปจากผู้คนในสายวัฒนธรรมไทลาวกลุ่มอื่นเท่าใดนัก ต่างเพียงลักษณะเฉพาะตัวของหลวงพระบางคือ การที่ชาวหลวงพระบางได้เชื่อมโยงลักษณะการร่วมทางวัฒนธรรมสู่การประสานกับพื้นที่เฉพาะทางภูมิทัศน์ได้อย่างน่าสนใจ ส่งผลให้ “พื้นที่หลวงพระบาง” เป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัยร่วมระหว่างผู้คนและ “ตัวละคร” ด้านความเชื่อที่ถูกกำหนดด้วยภูมิทัศน์เฉพาะ พร้อมการสถาปนา “ความหมายศักดิ์สิทธิ์” สถิตไว้เป็นกรณีๆ อาทิ บริเวณผังเมืองรวมที่ถูกมองเป็นรูปพญานาคสบคาน ผาบัง กุลี ถ้ำตึง ผานกแอ่น ฯลฯ ผู้คนชาวหลวงพระบางจึงเสมือนอยู่ใน “อ้อมกอด” และ “สายตา” ของ “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ตลอดเวลา

⁶ ทองเจียน ชื่นพัน (หัวหน้าฝ่ายต่างประเทศ แขวงหลวงพระบาง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2547

ประการสำคัญ ด้วยบทแห่งพื้นที่อันศักดิ์สิทธิ์แต่ละแห่ง จะถูกร้อยประสานในกิจกรรมพิธีกรรมต่างๆ อย่างเป็น เอกภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางปฏิบัติ พื้นที่ทางกายภาพ ที่ถูกให้ความหมายศักดิ์สิทธิ์ไว้แล้วก็ไม่อาจถูก “เคลื่อนย้าย” ออกจากจุดเดิมได้ “พื้นที่” และ “ผู้คน” ของหลวงพระบาง จึงเสมือนถูกกำหนดให้สถิตอยู่ในลักษณะ “Land Lock” “ความเป็นเมืองหลวงพระบาง” จึงถูก “ปม” ด้วยโครงสร้าง หลักคือ ระบบกษัตริย์ พุทธศาสนา ฝี และพราหมณ์วิถีบน พื้นที่ (ที่เป็น Land Lock) อย่างสงบ อบอุ่น ร่มเย็น มาตั้งแต่ ครั้งปฐมกษัตริย์และเข้มข้นด้วยพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้ง รัชสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม กษัตริย์องค์ที่ 22 ของลาว ซึ่งขึ้นครอง อาณาจักรล้านช้างแทนพระเจ้าอา ตั้งแต่ปี พ.ศ.1896 และได้ จัดการปกครองล้านช้างอย่างไพบูลย์⁷ พร้อมกับการอัญเชิญ พุทธศาสนาและศิลปวิทยาการจากกัมพูชาขึ้นมาสถาปนา ณ “ศรีสัตนาคนหุตอุมะราชธานี”

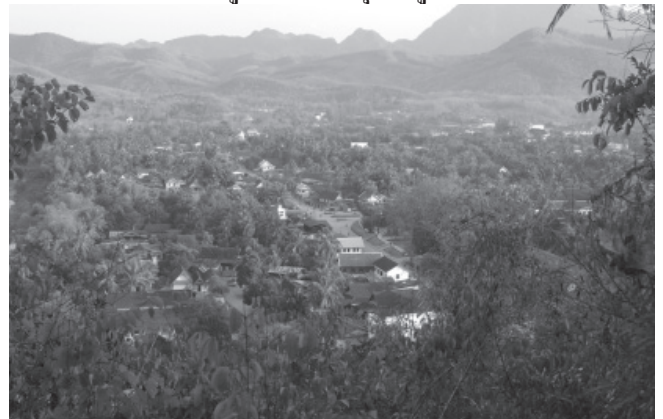
แม้เวลาจะล่วงมาถึง 13 ศตวรรษ แต่กาลก็ยังไม่ได้ สามารถขยับย้าย “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ของหลวงพระบางไปได้ แม้เพียงเขื่อนสิ่งที “เวลา” กระทำต่อหลวงพระบางได้ก็คือ การเป็นสะพานทอดรับตัวแปรภายนอกเข้าสู่หลวงพระบาง เป็นระลอกๆ ทำให้หลวงพระบางได้ “ปรับปรนตนเอง” หรือ “ถูกปรับปรน” ด้วยปัจจัยภายนอกที่วิวัฒนามาสู่หลวง พระบางในแต่ละช่วงตอนของเวลา

หากพิจารณาเชิงประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ครั้งสมัยพระเจ้า ฟ้างุ้มเป็นต้นมา ตัวแปรสำคัญที่สั่นคลอนและส่งผลกระทบต่อ การปรับปรนบุคลิก “ความเป็นหลวงพระบาง” มี 4 ครั้งใหญ่ๆ คือ

1. เหตุการณ์ใหญ่ในประวัติศาสตร์ไทยยุคต้น รัตนโกสินทร์ ที่หลวงพระบางเข้ามาเกี่ยวข้องกับพัวพันด้วย ได้แก่ การลุกขึ้นสู้เพื่อกู้อิสรภาพของเจ้าอนุวงศ์แห่ง เวียงจันทน์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกทั้งยังเป็นเหตุการณ์ที่ตอกย้ำความขัดแย้งระหว่างไทยกับ เวียดนามด้วย ในการปราบปรามเจ้าอนุวงศ์ของฝ่ายไทยนั้น ราชสำนักหลวงพระบางได้หนุนช่วยอย่างเต็มที่เนื่องจากมี เหตุขัดแย้งกับเวียงจันทน์มาก่อน เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ กรุงเทพฯ กับหลวงพระบางมีความสนิทแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และเมื่อกองทัพไทยขึ้นไปปราบปรามเจ้าอนุวงศ์ที่เมืองสิบสอง พันนาในปี พ.ศ. 2390 ก็ได้กวาดต้อนครอบครัวไทลื้อ ฝายปฏิบัติกิจจำนวนมากมาฝากไว้ในเขตแขวงหลวง

ภูสีและพระธาตุจอมภูสี

ภูมิทัศน์และทัศนียภาพเมืองหลวงพระบาง (มองจากยอดภูสี)

พระบาง⁸ ทำให้หลวงพระบางมีชาวไทลื้อมาเป็นปัจจัยเพิ่ม ด้านการเสริมสร้างชีวิตวัฒนธรรมของหลวงพระบาง

2. เหตุการณ์แข่งขันล่าขยายอาณานิคมระหว่างอังกฤษ กับฝรั่งเศสในภูมิภาคอินโดจีน ทางฝรั่งเศสได้ส่งคณะ สำรวจของการ์เนียร์ออกจากพนมเปญขึ้นมาตามลำน้ำโขง เพื่อหาความเป็นไปได้ในการใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นทาง คมนาคมค้าขายเพื่อเปิดทางเข้าประตูหลังของจักรวรรดิจีน ระหว่างทางการ์เนียร์ได้พบสภาพความอ่อนแอทางการเมือง ของหลวงพระบาง ทั้งๆ ที่หลวงพระบางมีพื้นฐานทาง เศรษฐกิจจากการเป็นศูนย์กลางการค้าของกลุ่มน้ำโขงช่วงนั้น จึงคิดจะขยายอิทธิพลจากเวียดนามและกัมพูชาสู่ดินแดน ลาวเหนือ ด้วยการแข่งขันกับกองทัพไทยในการปกป้องช่วย เหลือเจ้ามหาชีวิตอุ่นคำและชาวหลวงพระบาง ให้รอดพ้น จากการบดขยี้อย่างหนักของพวกจีนฮ่อ แล้วในที่สุดหลวงพระบาง กับดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมดก็ตกเป็นเมืองขึ้นของ ฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้รวบรวมดินแดนลาวฝั่งซ้ายเป็น หนึ่งเดียว มีฐานะเป็นรัฐสมาชิกของสหภาพอินโดจีน

⁷ สุนเด โททิสาน ปะหวัดสาตลาว กำแพงนครเวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ, 2000 หน้า 81 – 89

⁸ จิระนันท์ พิตรปรีชา “ศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง” ใน หลวงพระบางหัวใจของล้านช้าง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภัทรธร, 2544 หน้า 34

ตั้งทำการเมืองหลวงในเวียงจันทน์ แต่มีเจ้ามหาชีวิตแห่งหลวงพระบางเป็นประมุข⁹ พร้อมกันนี้ ฝรั่งเศสได้ใช้หลวงพระบางเป็นที่ตั้งสถานกงสุลของตนเพื่อดูแลผลประโยชน์และผู้คนฝรั่งเศสในพื้นที่ส่วนนี้

62 ปี ของการครอบครองลาว (พ.ศ.2436 – 2498) สำหรับด้านกายภาพในหลวงพระบาง ฝรั่งเศสได้เสกสร้างปรากฏการณ์เชิงวัตถุที่เป็นตัวแปรใหม่หลายอย่าง อาทิ การสร้างพระราชวังแบบอาคารฝรั่งหลังคาลาว การตัดถนนเป็นกรอบเขตตามแบบผังเมืองตะวันตก การก่อสร้างตึกแบบ “ตึกจี่” หรือที่รู้จักกันในนาม “อาคารแบบอาณานิคม” เป็นสถานที่ราชการ ร้านค้าและที่พักของชาวฝรั่งเศสและผู้ที่ปกครอง การสร้างสะพานเหล็กเชื่อมสองฝั่งแม่น้ำคานพาดทับบริเวณ “ผาบ้ง” พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นนิวาสสถานของ “อ้ายคำหล้า” นาคาผู้เฝ้าลำนําคาน¹⁰ นอกจากนี้ ฝรั่งเศสยังทิ้งร่องรอยวัฒนธรรมการกิน คือ “ปาเต้” หรือข้าวจีที่เป็นคู่แฝดกับกาแฟลาว ซึ่งได้ผูกพันกับวิถีการกินยามเช้าของชาวหลวงพระบางจำนวนหนึ่ง

3. เหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองจากประชาธิปไตยสู่ระบอบสังคมนิยมในปี พ.ศ.2518 เหตุการณ์ครั้งนี้มิได้เป็นตัวแปรที่กระทบกับโครงสร้างทางความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมหลวงพระบางเท่าใดนัก ทั้งนี้เพราะประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่ดำเนินอยู่ภายใน “พื้นที่เมืองหลวงพระบาง” ก็ยังคง “ดำรง” และ “ดำเนิน” อยู่เช่นเดิม แต่การที่ผู้เขียนกำหนดให้เป็นหนึ่งในตัวแปรที่ส่งผลต่อ “ความเป็นหลวงพระบาง” ก็คือ นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง “ตัวละคร” ในประเพณีพิธีกรรมสำคัญๆ ที่เป็นราชพิธีได้ปลาศนาการไป อาทิ ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีทอดกฐินหลวง โดยเฉพาะประเพณีบุญปีใหม่ ที่ปกติจะต้องมี “เจ้ามหาชีวิต” เป็นตัวละครเอกในการเสด็จร่วมขบวน เช่น การอัญเชิญพระบางออกมาทรงน้ำ แต่หลังปี พ.ศ. 2518 พิธีกรรมดังกล่าวได้เหลือเพียงขบวนแห่ที่ดำรงความเป็น “ราชพิธี” หากแต่ปราศจาก “ราชาธิราช” ร่วมขบวน และอีกประการหนึ่งคือ การปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ซึ่งเป็นการเปลี่ยน “ความหมาย” ให้กับ “ตัวบท” สำคัญ 2 สิ่ง คือ พระราชวังกับพระบาง กล่าวคือ ครั้นลาว

อาคารแบบอาณานิคมที่เมืองหลวงพระบาง

เปลี่ยนแปลงการปกครองเจ้ามหาชีวิตต้องสละราชบัลลังก์และทรงทิ้งพระราชวังหนีภัยไปอยู่ต่างประเทศ พระราชวังอันเป็นสัญลักษณ์ “อำนาจแห่งอาณาจักร” ถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็น “หอพิพิธภัณฑ” ที่ประชาชนและนักท่องเที่ยวสามารถเข้าเยี่ยมชมได้และ “พระบาง – พุทธปฏิมาศักดิ์สิทธิ์คู่อาณาจักร” ก็ได้ถูกนิยามความหมายให้กลายเป็น “วัตถุมีค่า” จึงต้องถูกนำมาเก็บ “แสดง” ไว้ในพิพิธภัณฑ (ซึ่งก็คือพระราชวังเดิม) ด้วยกระนั้น ด้วยความคงมั่นในระบบพิธีกรรมของหลวงพระบางยังคงเหนียวแน่น เมื่อถึงกาลสำคัญใน 1 รอบปีคือวันขึ้นปีใหม่ พระบางก็ยังคงทำหน้าที่เป็น “พุทธปฏิมาศักดิ์สิทธิ์คู่หลวงพระบาง” ให้กับชาวหลวงพระบางเช่นเดิม

นัยสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่มีผลต่อหลวงพระบาง จึงเป็นการปรับเปลี่ยนบทบาทและตัวละครหรือการ “ปรับปรน” ให้เหมาะสมกับบริบทใหม่มากกว่าการรื้อทำลายทิ้งและการปรับปรนดังกล่าวก็ยังคงดำเนินอยู่ภายในพื้นที่เขตเมืองหลวงพระบางดั้งเดิม อีกทั้งยังเป็นการปรับปรนโดยอิทธิพลการกำหนดของ “คนหลวงพระบาง” เป็นสำคัญ

4. นโยบายจินตนาการใหม่ของภาครัฐ ประจวบกับโลกาภิวัตน์สู่หลวงพระบาง ปรากฏการณ์ครั้งนี้ถือเป็นการปรับตัวและปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่ต่อ “ความเป็นเมืองหลวงพระบาง” อันมีเหตุมาจากหลวงพระบางได้ถูก “ทำให้เปลี่ยนแปลง” ด้วยความคิด การกระทำอำนาจและอิทธิพล

⁹ จิระนันท์ พิตรปรีชา (อ้างแล้ว) หน้า 35

¹⁰ คงวันดี มิตติยาพอน (รองหัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรม แขวงหลวงพระบาง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2547

จาก “คนภายนอกหลวงพระบาง” ซึ่งมีพลังเชิงการเปลี่ยนแปลงมากกว่าอำนาจจาก “คนหลวงพระบาง” ดังที่เคยเป็นมา

กล่าวคือ ตั้งแต่ลาวได้เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2518 ลาวได้ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมและค้าขายกับเครือประเทศสังคมนิยมด้วยกันเท่านั้น ซึ่งทำให้เกิดข้อจำกัดหลายด้าน ทำให้ลาวได้หันมาปรับเปลี่ยนแนวคิดทางเศรษฐกิจของตนที่รู้จักกันในนามแนวคิด “จินตนาการใหม่” ของรัฐบาลลาวเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 ที่ลาวเปิดประตูคบค้ากับประเทศทุนนิยมเสรี พร้อมกับเสนอตัวเข้าเป็นสมาชิกองค์การระหว่างประเทศหลายองค์การ เช่น สมาชิก IMF สมาชิก Non – Aligned Movement สมาชิกธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) รวมทั้งการเข้าเป็นสมาชิกอาเซียน ในปี พ.ศ. 2540¹¹

การปรับนโยบายประเทศครั้งใหญ่ของลาวคราวนี้ ลาวได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ จากข้อจำกัดที่ชายแดนประเทศถูกแวดล้อมด้วยประเทศอื่น โดยปรับวิถีชีวิตที่อาณาเขตประเทศอยู่ในสภาพ Land Lock จากประเทศรอบข้างสู่การเป็น Land Link ให้กับประเทศข้างเคียง ด้วยการเปิดพื้นที่ประเทศให้ลาวเป็นศูนย์กลางด้านต่างๆ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวของภูมิภาคเอเชียอาคเนย์¹² ผลจากนโยบายดังกล่าวก่อให้เกิดสะพานมิตรภาพไทยลาวที่ได้รับการสนับสนุนทุนก่อสร้างโดยออสเตรเลียในปี พ.ศ. 2537 การบูรณะถนนหมายเลข 3 จากที่สร้างไว้ตั้งแต่สมัยฝรั่งเศสครอบครองจากหลวงพระบางจนจรดบ้านเวินคาม หมู่บ้านใต้สุดประเทศเขตเมืองโขง แขวงจำปาสัก ประการสำคัญหลวงพระบางได้ถูกกำหนดและเปิดตัวสู่การต้อนรับนักท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการกำหนดนิยาม “ความหมาย” และการยกภาพความหมายหลวงพระบางมา “บูรณะ” และ “นำเสนอ” ทั้งโดยภาครัฐบาลลาว ชาวหลวงพระบาง และคนอื่น อาทิ¹³

- หลวงพระบางเมืองประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของเอเชียอาคเนย์

- หลวงพระบาง “หัวใจ” ของอาณาจักรล้านช้าง (หนังสือเกี่ยวกับหลวงพระบางที่ขายดีเล่มหนึ่ง)

- หลวงพระบาง บ้านผา เมืองภู่อารยธรรม ล้านช้าง (คำขวัญของเมืองหลวงพระบาง)

- หลวงพระบาง 1 ใน 8 ของเมืองที่สวยงามที่สุดในโลก

- หลวงพระบางเมืองมรดกโลก (สำนักงานเมืองมรดกโลก ยูเนสโก องค์การสหประชาชาติ) ฯลฯ

สำหรับการ “นิยาม” ความหมายใหม่ของหลวงพระบางที่ส่งผลเชิงตัวแปรและมีพลังอำนาจเชิงปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมและส่งผลต่อ “ความเป็นหลวงพระบาง” มากที่สุดคือ “หลวงพระบางเมืองมรดกโลก” ซึ่งสำหรับกรณีการที่หลวงพระบางได้ถูกสถาปนาเป็น “เมืองมรดกโลก” ดร.บุญเที่ยง สิริปะพันธ์ (คนหลวงพระบาง) ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนวิจิตตะก่าแห่งชาติ ดูแลด้านกรมศิลปากรของลาว ทำหน้าที่ด้านการเสนอหลวงพระบางสู่ความเป็นเมืองมรดกโลก และเป็นตัวแทนฝ่ายรัฐบาลลาวในสำนักงานมรดกโลกหลวงพระบางด้วยนั้น ท่านกล่าวถึงการได้มาซึ่งตำแหน่งเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง ว่า

“... หลวงพระบางมีลักษณะเฉพาะที่สามารถเก็บรักษารูปแบบของวิถีชีวิตที่เป็นแบบอย่างของชาวพุทธศาสนิกชนที่ดำรงชีวิตผูกพันกับภูมิประเทศ สถาปัตยกรรมทั้งแบบของลาวล้านช้างและแบบอาณานิคมไว้ได้อย่างชัดเจนที่สุด ความพิเศษข้างต้นจึงทำให้หลวงพระบางได้รับการยกเป็นตัวอย่าง ในฐานะเมืองที่สามารถเก็บรักษาปกป้องรักษามรดกความเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไว้ได้ หลวงพระบางจึงได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็น The Best Preserved City in South – East Asia มาตั้งแต่ปี 1990 (พ.ศ.2533) และได้รับการสถาปนาให้เป็นเมืองมรดกโลก ในปี 1998 (พ.ศ. 2541) ด้วยการเข้าเกณฑ์เมืองมรดกโลกที่แตกต่างจากแหล่งมรดกโลกอื่นๆ นั่นคือ ยูเนสโกได้นับรวมเอาชีวิตแท้จริง วัฒนธรรมที่ปฏิบัติอยู่ของชาวหลวงพระบางที่ปรากฏจริงๆ ในปัจจุบันเป็นส่วนประกอบสำคัญในความเป็นมรดกโลกด้วย¹⁴ ”

¹¹ สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ ลาวตอนล่าง กรุงเทพฯ:โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค, 2545 หน้า 29-33

¹² วีระพงษ์ รามางกูร “ลาว-สมาชิกใหม่อาเซียน” ใน สารมิตรภาพไทย-ลาว 7(1)ม.ค.-มี.ค.2543 ,มปท, 2544 หน้า 33

¹³ สรุปจากงานสัมมนาศิลปินลาวไทยเขียนเมืองมรดกโลก ณ วิทยาลัยครูเมืองหลวงพระบาง 15 มีนาคม พ.ศ.2547

¹⁴ บุญเที่ยง สิริปะพันธ์ (ผู้อำนวยการโรงเรียนวิจิตตะก่าแห่งชาติลาว) บรรยายในงานสัมมนาศิลปินลาวไทยเขียนเมืองมรดกโลก ณ วิทยาลัยครูเมืองหลวงพระบาง 15 มีนาคม พ.ศ.2547

ไม่ว่า “ความเป็นเมืองหลวงพระบางที่แท้จริง” จะต่างหรือตรงกับความหมายจากการนิยามและสถาปนา “ความเป็นเมืองมรดกโลก” ของฝ่ายมรดกโลก องค์การยูเนสโก สหประชาชาติหรือไม่ก็ตาม ปรัชญาการันต์อันเป็นผลจากการนิยาม หรือได้มาซึ่ง “หลวงพระบางเมืองมรดกโลก” ก็ได้ทำให้ “คนอื่น” อันก่อปรด้วยชาวลาว (นอกเขตเมืองหลวงพระบาง) และ “ชาวโลก” หรือแม้แต่ “ชาวหลวงพระบาง” เอง ต่างก็ “จับจ้อง” (gaze) หลวงพระบางของตนอย่างเพ่งพินิจและส่งผลเชิงปฏิบัติติดตามมาอย่างหลากหลายที่ส่งผลต่อหลวงพระบางอย่างชัดเจนและทันควันก็คือ “หลวงพระบางเมืองมรดกโลก” ได้ทำให้ทุกคนที่ “ได้ยิน ได้ฟัง ได้รับรู้” ใครไปเยือนในเป้าหมายที่แตกต่างกัน บางคน (และบางหน่วยงาน) ต้องการไปเยือนเพื่อการไป “บริโภคร” ความเป็น “เมืองมรดกโลก” ของหลวงพระบาง ในขณะที่บางคน (และบางหน่วยงาน) ต้องการไปเตรียมการหรือจัดกระทำเพื่อ “รองรับ” หรือ “ให้บริการ” ความต้องการการบริโภครของคนกลุ่มอื่น ขณะที่บางกลุ่มจะเข้ามาพร้อมกับกฎระเบียบเพื่อควบคุมวิถีชีวิตของชาวหลวงพระบางให้ดำรงและดำเนินอยู่ภายใต้กรอบกำหนดของระเบียบการเป็นเมืองมรดกโลก ฯลฯ และอื่นๆ จนดูประหนึ่งว่า “หลวงพระบางกลายเป็นหัวใจของอุษาคเนย์” ใน “บริบทของโลกยุคโลกาภิวัตน์” ไป

ท่านทองเจ็ญ ชื่นพัน หัวหน้าฝ่ายต่างประเทศ แขวงหลวงพระบาง ได้กล่าวถึงหลวงพระบาง หลังปี พ.ศ. 2541 ที่ถูกยกเป็นเมืองมรดกโลก ว่าองค์ประกอบของเมืองหลวงพระบางได้แปรเปลี่ยนไปจากเดิมมาก ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรองรับคนต่างถิ่นต่างชาติอย่างเร่งรัด พร้อมไปกับความเข้มงวดในการอนุรักษ์ปกป้องรักษารูปแบบดั้งเดิมของตัวเมืองในเขตอนุรักษ์ การปรับตัวของชาวเมืองหลวงพระบางกับคลื่นคนต่างชาติ และกฎระเบียบของสำนักงานเมืองมรดกโลก ท่านทองเจ็ญกล่าวว่า ในงานประเพณีบุญปีใหม่

เมื่อปี 2000 หรือ พ.ศ. 2543 ที่ทางรัฐบาลลาวจัดให้เป็น Visit Laos Year เกิดปาฏิหาริย์ที่ปริมาณของคนต่างถิ่นกับคนต่างชาติใน “พื้นที่” ของหลวงพระบางมีมากพอๆ หรืออาจจะมากกว่าคนหลวงพระบาง จนท่านทองเจ็ญซึ่งเป็นชาวหลวงพระบางรู้สึกตกใจกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเบื้องต้น¹⁵ กระนั้นท่านก็ยังแสดง “ความยินดี” ที่เป้าหมายการท่องเที่ยวของหลวงพระบางและของประเทศทะเลสาบเกินเป้าหมาย

นอกจากนี้ หากจะพิจารณาพร้อมกับข้อมูลร้านอาหารและที่พัก ที่ เสรี ดันศรีสวัสดิ์¹⁷ ได้รวบรวมไว้ในหนังสือ “สบายดีหลวงพระบาง” ว่า เฉพาะในเขตตัวเมืองหลวงพระบางมีร้านอาหารที่จำหน่ายอาหารต่างประเทศ 55 ร้าน มีทั้งอาหารยุโรป อาหารอินเดีย ไทย จีน ฯลฯ หรือมีอาหารทุกชนิดที่พึงจะมีในเมืองท่องเที่ยว มีเรือนพักที่แทรกตัวอยู่ในเขตอนุรักษ์หรือเขตกำหนดมรดกโลก 134 เรือนพัก มีโรงแรม 17 แห่ง มีบริษัททัวร์ทั้งของลาวและต่างประเทศ 6 บริษัท (ในส่วนใหญ่มีบริษัทข้ามชาติ “ดิทเฮลล์” รวมอยู่ด้วย) มีร้านอินเทอร์เน็ต 57 ร้าน ฯลฯ ข้อมูลดังกล่าวแม้จะไม่ใช่ว่าข้อมูลล่าสุด แต่ก็พอจะเป็นกระจกส่องให้เห็นปริมาณ “คนต่างถิ่น” ที่เข้าสู่หลวงพระบาง ซึ่งเป็นเมืองที่มีประชากรเพียง 16,000 คนเศษ¹⁸

ประการสำคัญ หากคำว่า “โลกาภิวัตน์” (Globalization) หมายถึง “การเปลี่ยนไปสู่ความเป็นสากล”¹⁹ หรือถูกทำให้กลืนกลาย (Assimilation) ไปตามกระแสโลก การเข้าสู่หลวงพระบางของ “คนต่างถิ่น” จำนวนมากนั้น พวกเขาย่อมนำเอา “ความต่างแบบทางวัฒนธรรม” (Cultural Heterogeneity) เข้าสู่หลวงพระบางเป็นสัดส่วนตามจำนวนคนต่างถิ่นด้วย และจากข้อมูลทางกายภาพข้างต้นย่อมยืนยันได้ว่า “โลกาภิวัตน์” กลายเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ได้เข้าไปสถาปนาตนเองใน “หลวงพระบางเมืองมรดกโลก” เรียบร้อยแล้ว

¹⁵ การจับจ้อง (gaze) หมายถึง “ภาพกำหนด” ที่คนมีต่อสถานที่ พื้นที่ ปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง และต่อความหมายที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้การจับจ้องอาจเกิดจากการผลิตความหมายของ “ผู้ผลิต” หรืออาจเกิดจากการตีความหมายตามความคาดหวังของปัจเจกก็ได้

¹⁶ ทองเจ็ญ ชื่นพัน (หัวหน้าฝ่ายต่างประเทศ แขวงหลวงพระบาง) บรรยายในงานสัมมนาศิลปินลาวไทยเยือนเมืองมรดกโลก ณ วิทยาลัยครูเมืองหลวงพระบาง 15 มีนาคม พ.ศ. 2547

¹⁷ เสรี ดันศรีสวัสดิ์ สบายดีหลวงพระบาง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมาบรรณ, 2544 หน้า 174-203

¹⁸ คงวันดี มิตติยาพอน (รองหัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรม แขวงหลวงพระบาง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2547

¹⁹ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข “แนวโน้มวิทยาการวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนและการนำผลการวิจัยไปใช้ : ข้อคิดเห็นบางประการ” ใน ภาษาและวัฒนธรรม นครปฐม : สถาบันภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนชน, 2543 หน้า 107

ยุคศรีอาริยะ²⁰ กล่าวถึงลักษณะการของการกลืนกลาย “ความเป็นสังคมวัฒนธรรมและชุมชนท้องถิ่น”²¹ ของ โลกาภิวตันว่ามีลักษณะสำคัญ 6 ประการ คือ

1. ความเป็นที่สุคของยุคการแสวงหากำไรใน ทุกรูปแบบ

2. ความเป็นที่สุคของยุคจักรกลหรือยุคอัตโนมัติ ทำให้ผู้ใช้แรงงานตามระบบเก่ากลายเป็นส่วนประกอบของ ประวัติศาสตร์ หรือเป็นเพียงส่วนประกอบที่มีชีวิตของ เครื่องจักรกล แรงงานมีฐานะเป็นเพียงสินค้าประเภทหนึ่ง ที่เรียกว่า สินค้าแรงงาน ทำให้เกิดการตกงานเมื่อเครื่องจักร สามารถทำงานแทนได้ ซึ่งนับวันจะเพิ่มมากขึ้น

3. ความเป็นที่สุคของอำนาจเงินตราและความเป็น เจ้าของเอกชน (Privatization) เงินได้กลายเป็นพลังอำนาจ ที่ไร้พรมแดน เงินจึงได้กลายเป็นอำนาจสูงสุดที่ครอบเหนื ออำนาจรัฐอย่างสมบูรณ์แบบ ผลที่ตามมาคือสิ่งที่เรียกว่า Money Politics หรือการเมืองสมัยใหม่ที่เงินเป็นปัจจัยชี้ขาด และทุกสิ่งทุกอย่างภายในรัฐ แม้แต่การเลือกตั้งกลายเป็น การลงทุนเท่านั้น

4. ความเป็นที่สุคของการผูกขาดไร้พรมแดน รวมทั้ง การขยายเครือข่ายครอบงำของธุรกิจระดับชาติ ระดับ กลางและระดับท้องถิ่น รวมทั้งความตายของระบบ เศรษฐกิจระดับชาติและท้องถิ่น

5. ความเป็น ที่สุค ของโลกแห่งสินค้า (Commercialization) มีการพุ่งเป้าสู่การผลิตสินค้าจำนวน มากเพื่อเพิ่มผลกำไร พร้อมไปกับการกระตุ้นให้เกิดการ บริโภคนิยม แม้แต่ไม่มีเงินก็สามารถบริโภคได้ด้วยการเปิด ระบบบัตรเครดิต กระแสการบริโภคนิยมสร้างความขัดแย้ง อย่างรุนแรงระหว่างการบริโภคของมนุษย์กับความจำกัด ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6. ความเป็น ที่สุคแห่งความไร้พรมแดน (Globalization) นำสู่ความขัดแย้งใหม่ของมหาอำนาจ ความ ขัดแย้งได้นำไปสู่การช่วงชิงอำนาจในระบบโลกใหม่ ระหว่าง 3 ระบบ อารยธรรมที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ระหว่าง อเมริกาซึ่งเป็นศูนย์กลางของอารยธรรมโลกไร้พรมแดน กับ ยุโรปซึ่งเป็นแบบอารยธรรมค่ายเศรษฐกิจและเอเชียรวมทั้ง

ประเทศด้อยพัฒนา ซึ่งวางฐานอารยธรรมอยู่กับระบบ รัฐชาติที่มีพรมแดนแน่นอน ผลที่ตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ ได้คือการปะทะกันทางวัฒนธรรมของโลกครั้งใหม่ การเกิด ขึ้นใหม่ของวัฒนธรรมไร้พรมแดนซึ่งมีอเมริกาและระบบ สื่อสารไร้พรมแดนเป็นศูนย์กลาง กำลังมีฐานะเป็นฝ่าย กระทำ ซึ่งกำลังครอบงำและทำลายวัฒนธรรมระดับชาติ และระดับท้องถิ่นทั่วโลก”

สภาพถนนภายในชุมชนในเขตอนุรักษ์ที่ได้รับการดูแล จากสำนักงานเมืองมรดกโลก

สภาพบ้านเรือนในเขตอนุรักษ์มรดกโลกจำนวนมากที่ทรุดโทรม แต่ไม่สามารถซ่อมแซมให้เป็นไปตามแบบของสำนักงานมรดกโลกได้ เพราะต้องใช้เงินซื้อกระเบื้องมุงหลังคา จึงปล่อยทิ้งสภาพเดิมไว้ก่อน

²⁰ ยุค ศรีอาริยะ มาฮาโลกาภิวตัน กรุงเทพฯ :บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544 หน้า 11-13

²¹ “ความเป็นสังคมวัฒนธรรมและชุมชนท้องถิ่น”ในที่นี้สามารถเทียบเคียงได้กับ “ความเป็นหลวงพระบาง”

ในแต่ละวัน วิธีชีวิตวัฒนธรรมของชาวหลวงพระบางได้รับการ “จับจ้อง” จากคนต่างถิ่นและ “ต่างวัฒนธรรม” ด้วยเป้าหมายและวิธีการต่างๆ นานา

หากเราจะใช้กรอบคิดด้านการกลืนกลายวัฒนธรรม ชุมชนของโลกาภิวัตน์ของ ยุค ศรีอาริยะ ข้างต้นมาเป็น “เว่น” มองหลวงพระบางในปัจจุบัน โดยเฉพาะสำหรับคนที่ได้ไปสัมผัสหลวงพระบางในระยะหลังการเป็นเมืองมรดกโลก ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์นิยม (Empiricism)²² ผสานไปกับวิธีการแบบปฏิฐานนิยมยุคหลัง (Post – Positivism)²³ แล้วจะเห็นว่าหลวงพระบางกำลังอยู่ในช่วงตอนของการ ถูกกลืนกลายทางวัฒนธรรมระหว่าง “ความเป็นหลวงพระบาง” กับ “โลกาภิวัตน์”

ขณะเดียวกัน หากเราจะพิจารณาเชิงทฤษฎี การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม²⁴ ซึ่งกล่าวว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม มี 3 ปัจจัย คือ

- 1) ปัจจัยภายใน
- 2) ปัจจัยภายนอก
- 3) ปัจจัยภายในและภายนอก

โดยปัจจัยภายในมีทั้งแสดงออกที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยลักษณะอันเปิดเผยและไม่เปิดเผย ส่วนปัจจัยภายนอกของสังคม เช่น การย้ายถิ่น การล่าอาณานิคม และการยืมวัฒนธรรม ฯลฯ หลวงพระบางก็ย่อมจะ

หลบหลีกการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมมิได้ แม้ว่าสำนักงานมรดกโลกจะควบคุมรูปแบบสถาปัตยกรรม และวัตถุวัฒนธรรมที่ “สัมผัส” ได้ทางสายตาให้คงอยู่ในสภาพเดิมหรือตามรูปแบบที่สำนักงานมรดกโลกกำหนดให้เป็น เพราะปัจจัยภายนอกที่ “มากับ” และ “ทำเพื่อ” “คนต่างถิ่น” ย่อมมีพลังอำนาจในการปรับเปลี่ยน “ความคิด” และพฤติกรรมภายในของคนหลวงพระบาง ที่สำนักงานมรดกโลกไม่สามารถควบคุมดูแลได้ เพราะการเข้ามา “จับจ้อง” เพื่อ “บริโภค” ความเป็นมรดกโลกของหลวงพระบางจาก “คนต่างถิ่น” นั้น มิได้เป็นความสัมพันธ์ทางเดียว ในทางตรงกันข้าม “ชาวหลวงพระบาง” ก็ได้เป็นฝ่าย “จับจ้อง” และ “บริโภค” ความเป็นโลกาภิวัตน์จากคนต่างถิ่น และที่มาจากคนต่างถิ่นไปพร้อมกันด้วย ไม่ว่า “ชาวหลวงพระบาง” มีเจตนาที่จะ “รับ” หรือ “ปฏิเสธ” ก็ตาม

แม้การเปลี่ยนแปลงจะเป็นลักษณะหนึ่งของ “วิถีสังคมวัฒนธรรม” ของทุกหมู่คน ทุกพื้นที่ แต่กรณีการเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนมิได้สรุปว่า “ความเป็นเมืองมรดกโลก” และ “โลกาภิวัตน์” เป็นสิ่งที่ดีหรือไม่ดีต่อหลวงพระบาง ด้วยทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการดำรงอยู่ซึ่ง “ทวิลักษณ์” และ “พหุลักษณ์” ควบคู่กันเสมอ ต่างแต่ว่าเราจะทำความเข้าใจเพื่อจัดการกับสิ่งๆ นั้นเช่นไร เพื่อใคร?

ขบวนแห่ปู่ย่าเฒ่า ในพิธีกรรมที่ปรากฏในบุญปีใหม่ของทุกปี ถูกห้อมล้อมด้วย “ชาวหลวงพระบาง” และ “คนต่างถิ่น”

²² ประจักษ์นิยม หรือ empiricism เป็นแนวปรัชญาสาขาหนึ่งที่เชื่อว่าความรู้ทั้งหลายตั้งอยู่บนรากฐานของประสบการณ์ ไม่เชื่อหลักการที่เกิดขึ้นภายในใจหรือไม่เชื่อความนึกคิด หลักเหตุผลที่อาศัยการพิจารณาหลักใหญ่ไปสู่เรื่องเฉพาะ (อุปนัย-deduction) ถือเป็นหลักการตามปรัชญาสาขานี้ไม่ได้ ความรู้ที่เชื่อถือได้จะต้องมาจากหลักการทั่วไปที่รวบรวมความจริงแท้จากเรื่องเฉพาะหลาย ๆ เรื่องเข้าด้วยกัน (นิรนัย-induction)

²³ ปฏิฐานนิยมยุคหลัง หรือ Post-Positivism มีการปรับเปลี่ยนจุดยืนของปฏิฐานนิยม จากการมองโลกแห่งความจริงอย่างบริสุทธิ์ มาเป็น ความจริงเชิงวิพากษ์ มีเป้าหมายในการอธิบายปรากฏการณ์ให้เกิดความถูกต้องแม่นยำ ด้วยวิธีการที่ยืดหยุ่น และมีการวิพากษ์ ซึ่งมักจะทำให้เกิดการสร้างแนวคิดใหม่ ๆ อยู่เสมอ

²⁴ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (อ้างแล้ว) 2543 หน้า 109

เช่นเดียวกัน ท้ายที่สุดแล้วสำหรับ “โลกาภิวัตน์ในเมืองมรดกโลก กรณีเมืองหลวงพระบาง” ณ ห้วงเวลานี้ “เรา”²⁵ ก็ยังไม่อาจ (และไม่ควร) ชี้ขาดลงไปว่า สิ่งที่ถูกต้องที่สุดสำหรับ “เมืองหลวงพระบาง” ควรเป็นเช่นไร! เพราะทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีเหตุผล เหตุปัจจัย มีภาวะซ่อนเร้น และมีความสำคัญทั้งต่อตนเองและผู้อื่นต่างกันไป โดยเฉพาะ “เมืองหลวงพระบาง” ที่บ่มเพาะตนเองมาร่วม 13 ศตวรรษ หลวงพระบางย่อม “มีความเป็นเมือง” ที่ทรงค่าต่ออุทยานแห่งชาติและชาวโลกในมิติต่างๆ เกินจะประเมินเป็นมูลค่าและเกินกว่าที่จะประเมินสรุปเพียงการนำเสนอเชิงวาทกรรม

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเอกสารและงานสนามที่เมืองหลวงพระบาง ก็ได้ก่อกระตุ้น “ชุดคำถาม” สำคัญๆ 8 คำถามหลักแก่ผู้เขียน ผู้ซึ่งเดินทางเข้าไปเยือนหลวงพระบางและเมืองต่างๆ ใน สปป.ลาว อย่างสม่ำเสมอ ดังนี้

1. เมื่อหลวงพระบางถูกสถาปนา (โดยคนอื่น) ให้เป็นเมืองมรดกโลก “ความเป็นหลวงพระบาง” ถือเป็นสมบัติของโลกหรือของชาวหลวงพระบาง?

2. ทุนวัฒนธรรมที่บ่มเพาะมากกว่าสหัสวรรษ ส่งให้หลวงพระบางกลายเป็นทุน (แบบใหม่) ของโลกาภิวัตน์ใช่หรือไม่? ในทางตรงกันข้าม ชาวหลวงพระบางได้ใช้ “โลกาภิวัตน์” เป็น “ทุน” (แบบใหม่) ของตนหรือไม่อย่างไร?

3. วิถีชีวิตวิถีสังคมวัฒนธรรมที่ถูกจับจ้องจากคนต่างถิ่น ทำให้หลวงพระบาง (คนและพื้นที่) ดูราวเสมือนพิพิธภัณฑ์หรือไม่? และการที่ชาวหลวงพระบางจับจ้องคนต่างถิ่นที่เข้ามาหลวงพระบางจำนวนมากนั้น ทำให้ชาวหลวงพระบางได้รับความภาคภูมิใจหรือสูญเสียความเป็นส่วนตัว?

อุโบสถวัดเชียงทอง 1 ใน “เป้าหมาย” สำคัญในการไปเยือนหลวงพระบางของคนต่างถิ่น

4. ในการประกอบพิธีกรรม “อันศักดิ์สิทธิ์” โดยเฉพาะกรณีบุญปีใหม่ เมื่อชาวต่างชาติและคนต่างถิ่นมาร่วมงาน มาดูงาน หรือมา “บริโภคร” พิธีกรรมของชาวหลวงพระบาง มีจำนวนสัดส่วนที่มากเกินเท่าชาวหลวงพระบางจะส่งผลต่อ “ความศักดิ์สิทธิ์” ในพิธีกรรมในทัศนะของชาวหลวงพระบางหรือไม่ อย่างไร? (เพราะสิ่งนี้จะเกี่ยวข้องกับ “อำนาจ” พิธีกรรมต่อการหล่อหลอมเกาะเกี่ยวความเป็นหลวงพระบางด้วย)

หม่อมสวานั่งพักชมวิวนบนเชิงสวนฐานธาตุภูสี “อันศักดิ์สิทธิ์”

5. ทำไมหลวงพระบางจะต้องเป็นมรดกโลก? หลวงพระบางเป็นมรดกโลกเพื่อตนเองเพื่อชาวโลก หรือเพื่อใคร? เพราะโดยความเป็นจริงแล้ว ทุกสิ่งอย่างก็ล้วนเป็นทั้งมรดกของสายวัฒนธรรมตนเองและเป็นมรดกของโลกอยู่แล้ว มิใช่หรือ?

6. “ความเป็นหลวงพระบาง” กับ “ความเป็นมรดกโลก” เหมือนหรือแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร? ถ้าเหมือนจะส่งผลต่อหลวงพระบางและชาวโลกอย่างไร? และถ้า “ไม่เหมือน” ละ? ดังนั้นในกรณีนี้ อะไรคือ “ความจริงแท้” (Authenticity) อะไรคือ “ความไม่จริงแท้” (In authenticity) อะไรคือความจริงแท้ที่ถูกสร้าง? (Staged Authenticity) (เพราะสิ่งนี้จะเกี่ยวเนื่องกับความสถาพรยั่งยืนของวัฒนธรรมในฐานะ “ทุนทางสังคม” ของชาวหลวงพระบางและ สปป.ลาว และ “ทุน” ของโลกาภิวัตน์)

²⁵ “เรา” ในที่นี้หมายถึง “คนหลวงพระบาง” “คนนอกหลวงพระบาง” และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แม้แต่ “ฝ่ายมรดกโลก” ยูเนสโก สหประชาชาติ

7. ระเบียบของสำนักงานมรดกโลกที่ชาวหลวงพระบางต้องปฏิบัติตาม กับจารีตประเพณีพิธีกรรมที่ชาวหลวงพระบางยึดถือปฏิบัติสืบทอดจากบรรพชนเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร?

8. แท้จริงแล้ว “มรดกโลก” “โลกาภิวัตน์” หรือ “อาณานิคมภิวัตน์ยุคหลัง” ต่างกันหรือไม่ และใครเป็นคนกำหนด?

คำถามต่างๆ เหล่านี้ ผู้เขียนเชื่อว่าเป็นคำถามที่พึงจะต้องถูกคลี่คลาย ด้วยกระบวนการวิจัย เพื่อแสวงหาคำตอบ

ที่เป็น “รหัสหมาย” อันซ่อนซ่อนอยู่ใน “ความเป็นโลกาภิวัตน์” “ความเป็นเมืองมรดกโลก” และ “ความเป็นเมืองหลวงพระบาง” ให้กับหลวงพระบางและชาวโลกได้ประจักษ์ร่วมกัน เพื่อที่จะใช้เป็นฐานความรู้และเป็นแนวทางสร้างเสริมในส่วนที่ดั่งงาม ในขณะเดียวกัน ก็จะได้ใช้เป็นเกราะและภูมิคุ้มกันกั้นตราบต่อ “เมืองวัฒนธรรม” หากการวิจัยความพบสิ่งที่ไม่ดั่งงาม อันอาจแฝงมาสู่หลวงพระบางพร้อมกับโลกาภิวัตน์ ทั้ง ณ ปัจจุบันและอนาคต ก่อนที่จะสายเกินไป...***

ความเป็นอยู่ในหลวงพระบาง

บรรณานุกรม

- จิระนันท์ พิตรปรีชา “ศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง” ใน หลวงพระบางหัวใจของ
ล้านช้าง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภัคธรศ, 2544 หน้า 27
- คงวันดี มิดทิยาพอน (รองหัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรม แขวงหลวงพระบาง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุกชัย
สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2547
- ทองเจ็ญ ชื่นพัน (หัวหน้าฝ่ายต่างประเทศ แขวงหลวงพระบาง) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุกชัย
สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2547
- บุญเที่ยง สิริปะพันธ์ (ผู้อำนวยการโรงเรียนวิจิตตะก่าแห่งชาติลาว) บรรยายในงานสัมมนาศิลปินลาว
ไทยเยือนเมืองมรดกโลก ณ วิทยาลัยครูเมืองหลวงพระบาง 15 มีนาคม พ.ศ.2547
- ยุค ศรีอาริยะ มายาโลกาวิวัฒน์ กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544
- โยชิยุกิ มาซุฮาร่า ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มติชน, 2546
- วีระพงษ์ งามานุกร “ลาว-สมาชิกใหม่อาเซียน” ใน สารมิตรภาพไทย-ลาว 7(1) ม.ค.-มี.ค.2543, มปท, 2544
- สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ ลาวตอนล่าง กรุงเทพฯ:โครงการอาณานิคมศึกษา 5 ภูมิภาค, 2545
- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข “แนวโน้มวิทยาการวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของ
ชุมชนและการนำผลการวิจัยไปใช้ : ข้อคิดเห็นบางประการ” ใน ภาษาและวัฒนธรรม
นครปฐม : สถาบันภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนชน, 2543
- สุนัด โพธิสาน ปะหวัดสาตลาว กำแพงนครเวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ, 2000
- สีลา วีระวง ประวัติศาสตร์ลาว กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2540
- เสรี ต้นศรีสวัสดิ์ สะบายดีหลวงพระบาง กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว, 2544

วิถีชีวิตในชนบทของชาวหลวงพระบาง